

**ՄԱՐԳԱՐԻՏԱ ՌՈՒԽԿՅԱՆ.
ԱՐԴԻ ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹՅԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՂԸ**

Լրացավ ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի առաջատար գիտաշխատող, ՀՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ, արվեստագիտության դոկտոր Մարգարիտա Ռուխկյանի ծննդյան հոբելյանը: Ծնվել է 1937 թ. նոյեմբերի 7-ին Երեվանում, անասնաբույժ-ընտրասերունանքան, գյուղատնտեսական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, ՀամԳԳԱ ակադեմիկոս, ՀԽՍՀ գիտության վաստակավոր գործիչ, ՀԽՍՀ ԳԱ անասնաբուծության ինստիտուտի տնօրեն (1944-1952 թթ.) Աշոտ Ռուխկյանի և Սոֆյա Թադևոսյանի ընտանիքում:

Մ. Ռուխկյանը, 1957 թ. ավարտելով Պ. Չայկովսկու անվան միջնակարգ մասնագիտական երաժշտական դպրոցի դաշնամուրային դասարանը, ընդունվում է Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիան, որն ավարտում է 1962-ին՝

արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր, ՀԽՍՀ և ՌԽՖՍՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ Գեորգի Տիգրանովի ղեկավարությամբ պաշտպանելով «Էրվարդ Բադդա-սարյանի դաշնամուրային պրեյլուդները» խորագրով դիպլոմային աշխատանքը:

Հեռուստատեսության և վավերագրական կինոյի հանդեպ հետաքրքրությունը Մ. Ռուխկյանին բերում է Հայաստանի հեռուստառադիոպետկոմի երաժշտական խմբագրություն, որտեղ 1963-1965 թթ. աշխատում է որպես խմբագիր: Հայկական հեռուստատեսության գործունեության սկզբնավորման այս ժամանակահատվածում երիտասարդ երաժշտագետն աշխատում է մեծ նվիրումով՝ հեղինակելով օպերային թատրոնի, համերգասրահների դահլիճներից ուղիղ հեռարձակմամբ և երաժշտական լավագույն ուժերի մասնակցությամբ մի շարք հետաքրքիր երաժշտական ծրագրեր, որոնց ռեժիսորներն էին Ալբերտ Մկրտչյանը, Տոլիկ Մոկացյանը, Մարատ Վարժապետյանը և այլք:

Մ. Ռուխկյանը 1965 թ. ընդունվում է ՀԽՍՀ ԳԱ արվեստի ինստիտուտի ասպիրանտուրան՝ ուսումնառությունն անցկացնելով Մոսկվայի արվեստագիտության համամիութենական ինստիտուտում՝ արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր Վ. Ա. Վասինա-Գրոսմանի ղեկավարությամբ: Ավարտելով ասպիրանտուրան՝ 1969-ին վերադառնում է Երևան և աշխատանքի անցնում ՀԽՍՀ ԳԱ արվեստի ինստիտուտում՝ որպես երաժշտության բաժնի կրտսեր գիտաշխատող: Այդուհետ ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի հետ են կապվում երաժշտագետի գիտաստեղծագործական կյանքի ավելի քան չորս տասնամյակները:

Մ. Ռուխկյանը 1971 թ. ՀԽՍՀ ԳԱ արվեստի ինստիտուտում պաշտպանում է թեկնածուական ատենախոսություն՝ «Հայկական սիմֆոնիայի կայացման և

զարգացման որոշ հարցեր», և ստանում արվեստագիտության թեկնածուի գիտական աստիճան: Իսկ 1986 թվականին ընտրվում է Արվեստի ինստիտուտի ավագ գիտաշխատողի պաշտոնում:

Մ. Ռուխկյանը 2005 թ. ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի գիտական աստիճանաշնորհման 016 մասնագիտական խորհրդում պաշտպանում է դոկտորական ատենախոսություն՝ «Հայկական սիմֆոնիայի զարգացման արդի փուլը (Ավետ Տերտերյանի ստեղծագործության օրինակով)», և ստանում արվեստագիտության դոկտորի գիտական աստիճան: Նա 2007 թ. ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի երաժշտության բաժնի, իսկ 2009-ից սփյուռքահայ արվեստի բաժնի առաջատար գիտաշխատող է: Մ. Ռուխկյանը 2007-ից Արվեստի ինստիտուտի գիտական խորհրդի և արվեստագիտության գծով գիտական աստիճանաշնորհման 016 մասնագիտական խորհրդի անդամ է: ԽՍՀՄ կոմպոզիտորների միության անդամ է 1972 թվականից: Հայկական երաժշտական ասամբլեայի անդամ է կազմակերպության հիմնադրման օրվանից (1994 թ.): ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի հիմնադրման 50-ամյակի կապակցությամբ Մ. Ռուխկյանը պարգևատրվել է ՀՀ ԳԱԱ վաստակագրով (2008 թ.), իսկ ՀՀ անկախության 20-ամյակի կապակցությամբ արժանացել է ՀՀ արվեստի վաստակավոր գործչի պատվավոր կոչման (2011 թ.):

Ծանրակշիռ է Մ. Ռուխկյանի վաստակը արդի հայ երաժշտության ուսումնասիրության գործում: Նրա անդրանիկ գրքում՝ «Հայկական սիմֆոնիա: Հետազոտական ակնարկներ» (1980 թ., ռուսերեն), տրված են հայ սիմֆոնիկ երաժշտության զարգացման ուղին, բուռն վերելքն ապահովող ակունքներն ու արմատները: Առանձին ակնարկներով ներկայացված են Արամ Խաչատրյանի Առաջին սիմֆոնիան՝ հայկական սիմֆոնիզմի հիմնաքարը, Գ. Եղիազարյանի, Ջ. Տեր-Թադևոսյանի, Է. Հովհաննիսյանի, Կ. Օրբելյանի, Է. Միրզոյանի սիմֆոնիաները, ուսումնասիրված են հայկական սիմֆոնիզմի նոր միտումները՝ դիտարկելով Է. Արիստակեսյանի, Գ. Հայիսիյանի, Ա. Աճեմյանի, Լ. Աստվածատրյանի սիմֆոնիաները, կենտրոնական տեղ հատկացնելով արդեն 5 սիմֆոնիաների հեղինակ Ա. Տերտերյանի սիմֆոնիաներին: Սույն գրքի համար Մ. Ռուխկյանն արժանանում է Բ. Ասաֆևի անվան Համամիութենական երաժշտագիտական մրցույթի դափնեկրի կոչման (1983 թ.):

Միաժամանակ գիտնականը պահպանում է իր հետաքրքրությունը հեռուստատեսության և վավերագրական կինոյի հանդեպ՝ դառնալով մի քանի վավերագրական ֆիլմերի հեղինակ («Գորանի», «Արմեն Տիգրանյանի «Անուշի» առաջին բեմադրությունը», «Հայաստանի արվեստը»), որտեղ համահեղինակը նրա ամուսինն էր՝ ՀԽՍՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ, կինոգետ հոգելույս Կարեն Քալանթարը: Հիրավի, մեծ էր Կ. Քալանթարի դերն ու նշանակությունը Մ. Ռուխկյանի գիտաստեղծագործական կյանքում. այդ նշանավոր անհատականությունը մեծապես պայմանավորեց երաժշտագետի հետաքրքրությունների ոլորտը: Եվ պատահական չէ, որ երկար տարիներ երաժշտագետը զբաղվել է հայկական կինոերաժշտության ուսումնասիրմամբ:

«Ես միշտ անհրաժեշտ եմ համարել գրել այն մասին, ինչն ինձ հուզում է: Այսպես, մասնագիտական պարտքի և սրտի թելադրանքով գրվեցին բազմաթիվ գիտական և թերթային հոդվածներ, - խոստովանում է հոբելյարը: - Ես, ինչպես և իմ գործընկերները, պարբերական մամուլում հաճախ ենք հանդես եկել մեր մշակույթի սուր հարցերը բարձրացնող, երաժշտական կյանքի պրոբլեմներն արտացոլող հոդվածներով»: Արդարև, պրոֆեսիոնալ հրապարակախոսությունը 1970-1980-ական թթ. ակտիվորեն ձևավորում էր մշակույթի զարգացման գործընթացը. հնչող քննադատությունը

բարերար ազդեցություն էր թողնում հանրապետության երաժշտական կյանքի զարգացման վրա:

Մ. Ռուխկյանի գիտական հետաքրքրությունները կենտրոնանում են ազգային սիմֆոնիզմի, ի մասնավորի՝ Ավետ Տերտերյանի ստեղծագործության հարցերի շուրջ: Աստիճանաբար հավաքվում է հսկա նյութ. Տերտերյանի ստեղծագործական ներուժը բացահայտվում է ավելի ու ավելի վառ՝ ապշեցնելով իր եզակիությամբ և հզորությամբ, իսկ արդեն 1986-ին արվեստագիտության դոկտոր, Մոսկվայի կոնսերվատորիայի պրոֆեսոր Ելենա Դոլինսկայան Մ. Ռուխկյանի առջև առաջ է քաշում Ա. Տերտերյանի ստեղծագործության վերաբերյալ գրքի ստեղծման անհրաժեշտությունը: Եվ... 1980-ական թթ. կեսերին գիտնականը ձեռնամուխ է լինում գրքի ստեղծմանը: Մակայն հայ ժողովրդի կյանքում տեղ գտած խոր ցնցումները ի չիք են դարձնում բոլոր պլանները:

Ստեղծված իրավիճակում մի կողմից անհնար է դառնում արդեն պատրաստ գրքի հրատարակումը, մյուս կողմից կյանքի նոր պայմանները երաժշտագետի առջև նոր խնդիրներ են դնում: Մ. Ռուխկյանը հայտնվում է Հայաստանի մշակութային կյանքի ընթացիկ իրադարձությունների հորձանուտում, կանգնում բոլոր նրանց կողքին, ովքեր այդ բարդ ժամանակաշրջանում ձգտում են պահպանել հայկական երաժշտական կյանքը:

Գիտական աշխատանքին զուգահեռ՝ Մ. Ռուխկյանը 1990-ական թթ. որպես խորհրդատու աշխատում է Ալ. Մպենդիարյանի անվան օպերայի և բալետի պետական ակադեմիական թատրոնում՝ վկան դառնալով Տիգրան Լևոնյանի ղեկավարությամբ իրականացված ինքնատիպ բեմադրությունների, նոր ներկայացումների մասին գրում մի շարք հոդվածներ ու գրախոսականներ:

Երաժշտագետը 1998 թվականին վերսկսում է Ա. Տերտերյանի ստեղծագործության ընդհատված ուսումնասիրությունը: 1999-ին մասնակցում է Նիժնի Նովգորոդում Ա. Տերտերյանին նվիրված միջազգային կոնֆերանսին, որը վկայում է կոմպոզիտորի երաժշտության հանդեպ առկա ապշեցուցիչ հետաքրքրությունը:

Մ. Ռուխկյանը 2001 թվականին ավարտում է «Ավետ Տերտերյան: Ստեղծագործությունը և կյանքը» (ռուսերեն) գիրքը, որը ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի գիտական խորհրդի որոշմամբ լույս է տեսնում 2002-ին՝ լայն արձագանք գտնելով նաև Հայաստանի սահմաններից դուրս: Լիդիա Պտուշկոյի կարծիքով՝ «Գիրքը գերում է և ընթերցվում չնվազող հետաքրքրությամբ՝ Ավետ Տերտերյանի երաժշտության պես, որը «լարված տանում է դեպի իմացություն և լինելով ականջի համար գրավիչ՝ տալիս է փիլիսոփայական հարցեր, որը միաժամանակ հանդուգն է ու սրտաշարժ, անօգնական ու բանաստեղծական» (Էջ 7): Հեղինակը ձգտում է հետևել գեղարվեստական վեպի սկզբունքներին և «գլխավոր հերոսին»՝ Տերտերյանի Երաժշտությանը, շրջապատում կենսական կենդանի համատեքստով, պատմում Խորհրդային Հայաստանի գեղարվեստական իրավիճակի առանձնահատկությունների, հայկական մշակույթի նշանակալի իրադարձությունների մասին, որոնց մասնակիցն էր կոմպոզիտորը, Ս. Պրոկոֆևի, Հ. Լիտինսկու, Էդ. Միրզոյանի հետ Տերտերյանի անմոռանալի և բախտորոշ հանդիպումների մասին: Կոմպոզիտորի կյանքի այս դրվագների մեջ են լիարժեքորեն ներհյուսվում մեկնաբանություններն ու քննարկական «ինտերմեցոները»՝ հեղինակի հիշողությունները, որը հնարավորություն է ունեցել

ընկերական կարճ տարածությունից հետևելու կոմպոզիտորի ստեղծագործական գրեթե ողջ ճանապարհին»¹:

Իսկ “հՉՏնՏՊվՈյ թԼԾԵՆԿ” թերթում տպագրված գրախոսականում Թբիլիսիի կոնսերվատորիայի պրոֆեսոր, երաժշտագետ Գուլբատ Թորաձեն գրեց. «Անշուշտ, քիչ հողվածներ ու ակնարկներ չեն գրվել Տերտերյանի մասին, սակայն, անկասկած, նրա մասին առավել լիարժեք ու վառ պատկերացում է տալիս հենց Մ. Ռուխկյանի գիրքը: Մա է դրա առաջնային արժանիքն ու նշանակությունը: Գրքի հեղինակը հաջողությամբ լուծում է ուսումնասիրության կենտրոնական խնդիրը, այսինքն՝ հետևում «Տերտերյանի ֆենոմենի» ձևավորմանը և բացահայտում նրա խորապես անհատական գծերը, որը տրվում է կոմպոզիտորի ստեղծագործական «ձեռագրի» գլխավոր առանձնահատկությունների երևակման հետ ուղղակի կապի մեջ: Համոզիչ կերպով դիտարկվել է բացառիկորեն ամբողջական էվոյուցիոն ուղին՝ «հայկական սիմֆոնիզմի աշխարհ որպես հրթիռ ներխուժած» Առաջին սիմֆոնիայից մինչև նրա սիմֆոնիաներից ամենահանելուկային և «խոացիոնալ» Ութերորդը»²:

Արամ Խաչատրյանի ծննդյան 100-ամյակի կապակցությամբ (2003 թ.) Մ. Ռուխկյանն արվեստագիտության թեկնածու, պրոֆեսոր Ալինա Փահլևանյանի և Ա. Խաչատրյանի թանգարանի տնօրեն Գոհար Հարությունյանի հետ համատեղ հրատարակության է պատրաստում Ա. Խաչատրյանի նամակների երրորդ գիրքը (հայերեն և ռուսերեն):

ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի գիտխորհրդի որոշմամբ պետական պատվերի շրջանակում լույս է տեսնում «Դիմանկարներ» գիրքը (2009 թ., ռուսերեն), որտեղ առանձին ակնարկներով ներկայացված են Հայկական երաժշտական ասամբլեայի միջուկը կազմող՝ արդի հայ երաժշտության առաջատար հինգ կոմպոզիտորներ Լևոն Չաուշյանի, Վահրամ Բաբայանի, Երվանդ Երկանյանի, Ռուբեն Սարգսյանի և Դավիթ Սաքոյանի ստեղծագործական դիմանկարները:

Մ. Ռուխկյանը հեղինակ է Հայաստանում և արտասահմանում տպագրված բազմաթիվ գիտական հողվածների: Դրանցում նա անդրադարձել է ինչպես արդի հայ կոմպոզիտորական դպրոցի առանձին ներկայացուցիչների՝ Արամ Խաչատրյանի, Ալեքսանդր Հարությունյանի, Էդվարդ Միրզոյանի, Ղազարոս Սարյանի, Ադամ Խուրդյանի, Էդգար Հովհաննիսյանի, Էդուարդ Խաղազորձյանի, Ջիվան Տեր-Թադևոսյանի, Լևոն Աստվածատրյանի, Ալեքսեյ Հեքիմյանի, Գեղունի Չոչյանի, Մարտին Վարդապարյանի, Գոնստանտին Պետրոսյանի, Էդուարդ Հայրապետյանի, Էդուարդ Սադոյանի, Սոֆյա Ազնաուրյանի և այլոց ստեղծագործությանը, այնպես էլ երաժիշտ-կատարողների՝ դիրիժորներ Հովհաննես Չեքիջյանի, Արամ Ղարաբեկյանի, Վահան Մարտիրոսյանի, դաշնակահարներ Սվետլանա Նավասարդյանի, Արթուր Փափազյանի, Վարդան Մամիկոնյանի, Վահագն Պապյանի, երգիչներ Գոհար Գասպարյանի, Ժակ Դուվայյանի, ջութակահար Անահիտ Յիցիկյանի, թավջութակահարներ Ալեքսանդր Չաուշյանի, Մեդեա Աբրահամյանի, Արամ Թալալյանի, խմբավար Սարինա Ավթանդիլյանի, ինչպես նաև դիրիժորներ Մուրադ Անանյանի և Վալերի Գերգիևի կատարողական գործունեությանը:

¹ Птушко Л. Отражение сверхчувственного мира (Музыкальная академия, 2004, N 2, с. 203).

² Торадзе Г. Я прочел кингу... О книге Маргариты Рухкян “Авет Тертерян”, (Свободная Грузия, 14.VIII.2003).

Իր հողավածներով և տարբեր համերգների ու օպերային ներկայացումների մասին բազմաթիվ գրախոսականներով Մ. Ռուխկյանը դարձել է իր ապրած ժամանակաշրջանի երաժշտական տարեգիրը՝ լինելով միաժամանակ դրա վկան ու ականատեսը: Եվ դա է պատճառը, որ այսօր երաժշտագետն ի մի է բերում տարբեր տարիներին հրատարակած իր գիտական հողավածները, որոնք ամբողջանալու են մեկ ժողովածուի մեջ՝ «Հնչող երաժշտություն» խոսուն վերնագրով:

Վերստին շնորհավորելով հանրապետության մշակութային իրադարձությունների կենտրոնում մշտապես գտնվող, երիտասարդական ավյունով և կանացի հմայքով օժտված մեր թանկագին գործընկերոջը հոբելյանի կապակցությամբ՝ մաղթում ենք արևշատություն և գիտաստեղծագործական նորանոր նվաճումներ:

ԱՄԱՏՐՅԱՆ Ա. Գ.

Արվեստագիտության դոկտոր

ՀՀ ԳԱԱ «Լրաբեր հասարակական գիտությունների» խմբագրակազմը միանում է շնորհավորանքներին՝ սրտանց ողջունելով տաղանդաշատ արվեստագետին և ճշմարիտ մտավորականին: